

iNOVA gevur nýggjar møguleikar:

Kanningar skulu gerast í Føroyum

Tað verður lættari og stuttligari at vera granskari í Føroyum, nú granskarasetrið iNOVA er farið at virka. Fleiri granskingarstovnar og vinnufyrirøkur eru í felag farin undir at byggja upp førleikar í Føroyum at gera kanningar, sum nú bert kunnu verða gjørdar uttanlands.

Gomlu hølini hjá Rúsdrekkasøluni við Hoyvíksvegin eru ikki til at kenna aftur. Ølkassar og vínfløskur eru skift út við granskingartól, og granskarar í hvítum kitlum eru farnir til verka í ljósum og rúm-ligum rannsóknarstovum.

Navnaskelti eru við at verða sett upp við dyrnar til skrivstovurnar, sum granskingarstovnar og vinnufyrirøkur hava leigað seg inn í. Og í køkinum er kaffi á kannuni, og brúktir koppar og leivdir frá døgurðasteðginum vitna um, at her er liv í húsinum.

Í hølunum beint við síðuna av køkinum við góðum útsýni yvir á Nólsoynna fer Umhvørvisstovan at halda til. Enn standa bert eitt borð og tveir stólar í rúminum, men skjótt verður skrivstovuútgærð sett upp, og fólk frá Umhvørvisstovuni fer at flyta inn.

– Í fyrstani helt eg, at vit bert skuldu brúka iNOVA sum eitt slag av fundarhøli, har vit kundu hava fundir við fólk frá øðrum stovnum, sum vit samstarva við. Men eg síggi nú, at tað ikki er nóg mikið. Vit mugu hava okkara dagligu gongd her saman við granskarum frá øðrum stovnum, og tí fara vit at flyta ein part av okkara virkseminiðan her, sigur Maria Dam, sum er deildarleiðari og granskari á Umhvørvisstovuni.

Maria væntar sær nóg av nýggja granskarasetrinum.

– Eg fái fleiri og fleiri hugskot um, hvussu vit kunnu menna granskingarverkætlanir, ið vit eru í gongd við á Umhvørvisstovuni, og eisini um nýggjar verkætlanir, ið vit kunnu fara undir. Samstarv millum granskingarstovnar og atgongd til nýggjar kanningarhættir fara at geva okkum nýggjar møguleikar, ið vit bara hava kunna droymt um fyrr, sigur hon.

Skulu gera kanningar sjálvi

Fólk frá Fiskaaling og Náttúruvísindadeildini á Fróðskaparsetrinum gera nú livfrøðiligar kanningar í sambandi við granskingarverkætlanir í rannsóknarstovuni á iNOVA, sum fyrr hava verið gjørdar uttanlands.

Nógvar royndir av fiski, seyði, hvali og fugli verða tó enn sendar uttanlands, tí hvørki tólini, sum krevjast ella fólkinu við neyðuga

førleikanum at kanna royndirnar eru í Føroyum. Men nú er Umhvørvisstovan saman við trimum øðrum granskingar- og vitanarstovnum og fleiri vinnufyrirøkum farin undir eina verkætlan, sum hevur til endamáls at menna førleikarnar at gera kanningar í Føroyum.

– Tað er trupult og tíðarkrevjandi at senda royndir av landinum til kanningar. Londini seta fleiri og fleiri krøv til royndir av lívrúnum tilfari, og nógvið fer til at gera royndir klárar at verða sendar og útfylla pappírir, sigur Maria.

Í stýrisbólkinum, sum arbeiðir við at menna førleikarnar at gera kanningar í Føroyum, eru Umhvørvisstovan, Fróðskaparsetrið, Heilsufrøðiliga Starvsstovan, Deildin fyri Arbeiðs- og Almannaheilsu, Bakkafrost, Faroe Pelagic, Varðin Pelagic og Hiddenfjord.

Í fyrstu atløgu verður farið undir at menna førleikarnar at kanna perfluoreraði evnir í fiski. Granskingarráðið hevur stuðlað hesum arbeiðinum við 648.000 kr., og Vinnuframi hevur jattað at keypa tey tólini, ið eru neyðug.

Eitt vísindafólk er sett í starv frá 1. november, sum skal lærast upp til at gera kanningarnar. Náttúruvísindadeildin á Fróðskaparsetrinum og eitt svenskt universitet, sum stýrisbólkurin hevur samstarv við, skulu standa fyri upplæringini.

Úrslitini av kanningunum skulu tulkast av granskarum á granskingarstovnunum saman við vinnuni og kunnu síðani brúkast bæði í vísindaligum og vinnuligum samanhangi.

Føroyskur fiskur minni dálkaður

Fleiri orsøkir eru til, at stýris-

»Eg fái fleiri og fleiri hugskot um, hvussu vit kunnu menna granskingarverkætlanir, ið vit eru í gongd við á Umhvørvisstovuni.«

FAKTA

Maria Dam
Fødd 1961 í Noregi
Dr. Sc. í evnafrøði
Deildarleiðari á
Umhvørvisstovuni
Verkætlan:
Menning av førleikum
til at fremja kanningar
av perfluoreraðum
evnum í fiski á
granskarasetrinum
iNOVA

bólkurin hevur valt fyrst at menna førleikarnar at kanna perfluoreraði evnir í fiski.

– Vit kundu eisini valt okkurt annað evni, tí endamálið við verkætlanini er fyrst og fremst at byggja upp førleikar í Føroyum. Men perfluoreraði evnir eru áhugaverd, tí kanningar á Deildini fyri Arbeiðs- og Almannaheilsu hava víst, at samband er millum hesir evnir og vantandi virknað av koppseting, sigur Maria.

Perfluoreraði evnir eru evnir sum teflon og goretex, ið verða brúkt til at viðgera tilfar soleiðis, at tað ikki verður vát ella feittut. Hesi evnini verða ógvuliga seint niðurbrotin í náttúruni, og vitanin um, hvussu tey spjast í náttúruna, og skaðaárin, ið tey kunnu hava á djór og menniskju, er avmarkað.

– Vit vita, at nógvið er til av hesum evnum í grindahvali og partvist eisini í sjófugli, men fyrbils kanningar hava víst, at føroyskur fiskur er minni dálkaður av perfluoreraðum evnum enn fiskur aðrastaðni. Tær royndir, sum vit nú fara at gera á iNOVA, kunnu tí eisini brúkast til sølufremjandi endamál hjá føroysku fiskivinnuni, sum fer at fáa skjálprógv fyri, at føroyskur fiskur er minni dálkaður enn fiskur úr flestu londunum, ið vit kappast við, sigur Maria.

Vinnan arbeiðir skjótari

Samstarvið, sum nú er fingið í lag millum granskingar- og vitanarstovnar og vinnufyrirøkur, skal eftir ætlan halda fram, eftir at kanningarnar av teimum perfluoreraðu evnunum eru lidnar.

– Stórir møguleikar liggja í samstarvinum millum granskararnar

og vinnuna, ið nú er byrjað á iNOVA. Vit fáa lýst vísindalig evnir frá ymiskum sjónarhornum og kunnu røkka úrslitum, sum annars ikki høvdu verið møgulig.

– Tað er ein avbjóðing at fáa eitt tilíkt samstarv at rigga, tí stovnarnir eru ógvuliga ymiskir, og vinnufyrirøkur eru vanar at arbeiða nógvið skjótari enn almennir stovnarnir, sum hava nógvar bindingar og trongar figgjarætlanir, ið teir noyðast at taka atlit til. Men samstarv skal til, um vit skulu røkka góðum úrslitum í Føroyum, sigur Maria.

Meira fyri pengarnar

iNOVA hevur gjørt upp, at føroyskir stovnar og virkir rindaðu umleið 18 miljónir krónur í 2012 fyri at fáa kanningar gjørdar á útlenskum rannsóknarstovum.

Maria væntar ikki, at tað verður bíligari, tá ið kanningarnar verða gjørdar í Føroyum, men vit fara at fáa meira fyri peningin.

– Vit hava verið noydd at keypa so fáar kanningar sum gjørligt, tí tær skuldu keypast til marknaðarprís uttanlands. Tað hevur ikki verið nøktandi fyri granskingina, tí tað skulu helst gerast fleiri kanningar, og onkuntíð skulu tær gerast skjótari, um vit skulu fáa nóg góð úrslit.

– Nú fara vit at fáa fleiri royndir fyri teir somu pengarnar, og pengarnir fara ikki av landinum, men verða brúktir til at menna førleikar her hjá okkum, sigur hon.

Tá vit sjálvi verða før fyri at gera vísindaligar kanningar, verða møguleikarnir fyri at luttaka í altjóða granskingarverkætlanum eisini størri.

– Føroyskir granskingarstovnar eru við í fleiri altjóða granskingarverkætlanum, sum geva okkum nýggja vitan. Men okkara lutur í samstarvinum er fyri tað mesta at útvega ráevni, sum granskarar í øðrum londum kanna og tulka. Nú fara vit at kunna bjóða fram viðgjørd data, sum føroyskir granskarar síðani kunnu tulka saman við granskarum úr øðrum londum. Tað fer at gera okkum meira áhugaverd sum samstarvspartar, og tað fer at gera tað stuttligari og meira gevandi at vera granskari í Føroyum, sigur Maria.

Nógvir møguleikar

Tá kanningarnar av perfluoreraðum evnum í fiski eru lidnar, er ætlanin at fara undir at menna aðrar førleikar, sum føroyskir granskingarstovnar og vinnan hava tørv á.

– Eitt, ið vit hava tosað nógvið um, er at fara at kanna feittsýrur, sum hava stóran áhuga í mun til fólkaheilsu og matvørur. Hjá okkum er tað serliga í sambandi við fiskavørufarmleiðslu, at feittsýrur eru áhugaverdar, serliga nú havbúnaðurin er farin at leita sær eftir vegetabilskari olju at geva alifiski. Eisini hevur tað stóran týðning fyri okkum at fáa størri vitan um ávirkanina av broytingum í fítiinnihaldi í havinum á náttúrligu vistskipanina, sigur Maria.

Ein annar møguleiki, ið hevur verið nevndur, er at fara undir at gera PCB-kanningar.

– Hetta eru kanningar, sum vit keypa í stórum tali í øðrum londum, og sum vit møguliga kunnu fáa vinning burtúr at gera sjálvi, sigur Maria.